

A büntethetőségi korhatár leszállításának okai

I. A téma vizsgálatának indokoltsága

2013. július 1. napja a magyar büntetőjog világában jelentős változást hozott, ekkor lépett hatályba az új Büntető Törvénykönyv 16. §-ban fogalt azon rendelkezése, amely szerint a büntetőjogi felelősségre vonhatóság határát bizonyos bűncselekmények esetén a jogalkotó a 14. életévről a 12. életévre szállította le.

A tanulmány fő célja elsősorban azon okok feltárása, amelyek a jogalkotó részéről a büntethetőségi korhatár leszállításához vezettek. A továbbiakban látható lesz, hogy ezen okok rendkívül összetettek és változatosak, mivel a társadalmi és a kriminálpolitikai okok széles palettáját lehet e kérdésben felsorakoztatni. Az okok áttekintése mellett fontosnak tartottam a statisztikai adatok bemutatását, valamint a szabályozással érintett korosztály, vagyis a tizenkettedik életévüket betöltött, de tizennegyedik életévüket el nem érő gyermekek biológiai és pszichés sajátosságainak bemutatását. Ezen túl röviden ismertetem még a belátási képességre adható lehetséges definíciókat és azon bűncselekményi kört, amelyet a Btk. 16. §-ban fogalt rendelkezés érint.

A témakör egészét tekintve törekedtem arra, hogy ahol lehetséges, ott nemzetközi kitekintést is tegyek a szabályozást illetően. Ezt azért tartottam fontosnak, mert véleményem szerint minden helyzet átgondoltabban megítélhető akkor, ha azt van mihez viszonyítani. Végül a tanulmány utolsó részében kifejttem a leírtakkal kapcsolatos állásponatomat.

II. Bevezető gondolatok

A büntethetőségi korhatár kérdése mindig is széleskörű társadalmi érdeklődésnek örvendett, és abban, hogy hol húzódjon ez a bizonyos határvonal soha nem volt egységes álláspont sem a laikusok, sem a jogászok körében. Érthető, hogy e kérdés rendszerint heves viták tárgyát képezi, hiszen a büntetőjogi felelősségre vonhatóság terén minden döntés nagy felelősséggel jár és mindenekelőtt alapos körütekintést igényel.

A régi Büntető Törvénykönyv a büntethetőségi korhatárt egységesen a tizennegyedik életév betöltésénél húzta meg. Napjainkban a 2012. évi C. törvény (az új Büntető Törvénykönyv) már egy ennél árnyaltabb szabályozást követ. A mai szabályozás attól válik sokrétűbbé, hogy a Btk. 16. § szerint „nem büntethető az, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés alap- és minősített esetét, az erős felindulásban elkövetett emberölést, az életveszélyt vagy halált okozó testi sértést, a rablás alap- és minősített esetét, illetve a kifosztás minősített esetének elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.”

Ebből a törvényhelyből látszik, hogy bizonyos bűncselekmények esetén a jogalkotó a büntethetőségi korhatárt a tizenkettedik életév betöltésére szállította le, kiegészítve ezt egy plusz feltétellel, ami nem más, mint a cselekmény elkövetésekor a belátási képesség megléte. Ez olyan jelentős változás, hogy érdemes ennek társadalmi, kriminálpolitikai előzményeit is átgondolni. Az alábbiakban a büntethetőségi korhatár leszállításának okait fogom bemutatni.

¹ Bírósági titkár, Nyíregyházi Járásbíróság; levelező tagozatos PhD hallgató II. évfolyam (Debreceni Egyetem Marton Géza Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola)

III. A büntethetőségi korhatár leszállításának társadalmi, kriminálpolitikai okai

A büntethetőségi korhatár minden országban máshol húzódik. Európa számos országában (például: Németország, Ausztria, Észtország, Lettország, Litvánia, Olaszország, Szlovénia és Spanyolország) ezt a határt a 14. életév betöltése jelenti, de itt is akadnak kivételek. Írországban a büntethetőség alsó korhatára a 7. életév betöltéséhez köthető. Ugyanezen korhatár Görögországban és Skóciában a 8. életévvel veszi kezdetét. Anglia és Wales, valamint Franciaország a 10. életév betöltésével tekinti az egyéneket büntethetőnek. Hollandiában, Portugáliában és Kanadában ez a 12. életév, míg Lengyelországban a 13. életév betöltéséhez köthető. Akadnak olyan országok is, ahol a megszokott 14. életévtől felfelé tértek el a jogalkotók. Erre jó példa Csehország, Dánia, Finnország, Szlovákia és Svédország, ahol a 15. életév, valamint Belgium ahol a 16. életév jelenti a büntethetőségi korhatárt.²

Magyarország 2013. július 1. napjáig azon országok táborát gyarapította, ahol a 14. életévhez volt köthető a büntethetőségi korhatár. A főszabály ma is ez, mindössze öt bűncselekményi kategória esetén érvényesül a kivétel, amely szerint a belátási képességgel rendelkező, a bűncselekmény elkövetésekor 12. életévüket betöltött gyermekek is büntetőjogi felelősségre vonhatóak. Ez egy jelentős változás a büntetőjogban. Vajon mi vezetett odáig, hogy a jogalkotó ilyen nagy lépésre szánja el magát?

a) Társadalmi okok

A büntethetőségi korhatár leszállításának számos mélyen gyökerező társadalmi oka van. Ezen okok a legújabb kor folyamányaként fellépő változások hozadékai.

A *biztonságihiány* a mai kor egyik legfőbb társadalmi problémája. Gönczöl szerint³ a globalizált társadalomban veszélybe került az életkörülményeket meghatározó valamennyi tényező, így a biztonságot adó, tartós munkaviszony, a hagyományos, rend szerinti életmód és a közösségi létből származó biztonság. Az embereket félelem és szorongás jellemzi. Tartanak az idegenektől, féltik a vagyonukat és személyi biztonságukat.

A *kirekesztődés* jelensége is meghatározó tényező a mai korban. A kirekesztődés minden korosztályt érint. Ez a folyamat az együvé tartozás érzésének sérülését, a társadalom működési zavarát jelenti, amely eredményeképp a kirekesztődéssel érintettek kimaradnak azokból a társadalmi, gazdasági, politikai vagy kulturális lehetőségekből, szervezetekből, intézményekből, amelyek a társadalmi integrációt szolgálják.⁴ A kirekesztődéssel érintettek, ezen folyamat eredményeképpen elszigetelődnek és elszegényednek.

Napjainkban megfigyelhető az *öncélú erőszak* jelensége. Ennek lényege, hogy a bűnözés terén új típusú elkövetők jelennek meg, akik nem azokon vezetnek le az agressziójukat, oldják fel a feszültségeiket, akik az indulat forrásai, hanem felgyülemlett indulataik másokon, máshol csapodnak le.⁵

A biztonságihiány, a kirekesztődés és az öncélú erőszak véleményem szerint olyan problémáknak tekinthetők, amelyek a társadalom minden rétegét érintik kortól függetlenül, így a fiatalokéakra, és a gyermekekre ugyanúgy igazak, mint a felnőttekre. Az előbbieken túl

² Kriminológia - Szakkriminológia, szerk.: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós, Complex Kiadó, 2006. Budapest, 528. o.

³ Gönczöl Katalin: Pesszimista jelentés a posztmodern büntetőpolitika klimatikus viszonyairól, Mozgó Világ Online, negyvennegyedik évfolyam, 2010. április, internetes elérési út: <http://www.mozgovilag.hu/?p=1190> letöltés dátuma: 2015. június 27.

⁴ Gönczöl Katalin: i.m.

⁵ Domokos Andrea: Az erőszakos bűnözés differenciálódása és a büntetőpolitika Magyarországon, 137-152. o. internetes elérési út: <http://dfk-online.sze.hu/images/JÁP/2011/3/domokos.pdf> letöltés dátuma: 2015. június 27. 148. o.

vannak olyan társadalmi okok is, amelyek kifejezetten a gyermekeket és a fiatalkorúakat érintik.

A fiatalokat érintő okok egyike az *értékek változása*⁶. *A pénz és a siker tisztelte, háttérbe szorította a tanulásban és a sportban elért eredmények megbecsülését.* Ez a jelenség a fogyasztói társadalom hozadéka, ahol az anyagi javak megszerzése jelenti a siker zálogát. A média és a televízió is ezt közvetíti a fiatalok számára. A média által sugallt kép, elsősorban a középosztálybeli társadalomban megszokott életformának feleltethető meg. Ez ellentmondásban áll azzal, hogy nem minden gyermek és fiatalkorú részese a középosztálynak, különösen hazánkban nem, ahol jellemzően nem alakult ki a társadalom széles bázisát adó középréteg, mint a nyugat európai államokban⁷. A fiatalok arra törekcszenek, hogy ők is a társadalmi középosztályba illeszkedjenek be, ez viszont nem mindenkinek sikerül. A középosztályba való beilleszkedés vágyának hozadékaként alakult ki a fiatalok körében a *go-getters* jelenség. *Ennek lényege, hogy a társadalmat győztesekre és vesztesekre osztják, és a menők (go-getters) csoportjába való tartozás hatással van a fiatalok magatartására.*⁸ Ez a jelenség összefüggésbe hozható azzal, hogy a fiatalkorúak bűnözését vizsgálva megállapították azt, hogy a bűncselekmények elkövetésének szubjektív okai között évtizedek óta az első helyen áll az anyagi haszonszerzés.⁹

Hazánkban megfigyelhető sajátos jelenség az erőszakos bűncselekményt elkövető fiatalok körében a *szabadidő céltalan eltöltése, az unatkozás*.¹⁰ A céltalanság sok esetben agresszióhoz vezet. Erich Fromm szerint a fogyasztói társadalom „unalmat és sekélyességet” vált ki, és az ember „elkerülhetetlenül lelki ronccsá, szadistává vagy pusztító elemmé válik”.¹¹ Ezen típusú erőszak feleltethető meg a destruktív agresszióknak. Erich Fromm az emberi erőszakot két fajtára osztotta. Megkülönböztette a velük született agressziót a destruktív agressziótól. A velünk született agresszió céljának, az előbbivel szemben, a veszélyek elhárítását és a védekezést tartotta.¹² Véleményem szerint azok az esetek, amikor a fiatalok egymással szemben személy elleni erőszakos bűncselekményeket követnek el, valóban párhuzamba állíthatók a szadisták motivációival, mivel a szadistákat és az unatkozó fiatalokat egyaránt az erőszak hozza izgalomba, ez az a tényező, amit a monotonitás állapotából felébreszti őket.

Fiatalkori bandák megjelenése¹³ az Egyesült Államokban olyan, már régebb óta ismert jelenség, ami napjainkban vált elterjedtté Európában. Ezen csoportok tagjai sokszor rossz szociális helyzetben lévő, iskolai problémákkal küszködő, családi konfliktusokkal terhelt fiatalok. A bandatagok átlagéletkora 17 év körüli. E társaságok leggyakrabban vagyon elleni bűncselekményeket követnek el, jellemző rájuk a zsarolás, a konfliktuskeresés és az erőszak.

A fiatalkori bandákkal összefüggésben felmerült, hogy az iskolai problémák is arra ösztönözhetnek egy fiatalt, hogy bandataggá váljon. Ezzel összefüggő jelenség az *iskolai erőszak*.¹⁴ Az erőszak ezen megjelenési formája szintén a legújabb kor hozadéka. Ennek ellenére nem gondolom azt, hogy régebbi korokban nem létezett iskolai erőszak, de napjainkban olyan méreteket öltött, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az iskolai erőszak két formában nyilvánulhat meg. Egyrészt gyermek-gyermekkel szemben, másrészt gyermek a tanárral szemben. A diákok egymás közötti erőszakos cselekményeit jól példázza

⁶ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 535.

⁷ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 534.

⁸ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 535.

⁹ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 532.

¹⁰ Domokos Andrea i.m. 149.o.

¹¹ Domokos Andrea i.m. 149.o.

¹² Domokos Andrea i.m. 149.o.

¹³ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 534.

¹⁴ Domokos Andrea: i.m. 142.o.

Domokos találó jelzője, aki szerint „az iskola Amerikában csatatér.”¹⁵ Az amerikai iskolákban erősen érezhetők a diákok közötti társadalmi és képességbeli különbségek, mivel az iskolai környezet mindent megtesz ennek érzetése érdekében. Az amerikai iskolában erős rétegződés, mondhatni kasztosodás figyelhető meg és mindenki eltérően bánik annak függvényében, hogy a ranglétra mely fokán áll. A tanárok kivételeznek a jó tanuló, jó sportoló, jól szituált fiatalokkal. Ezen csoportok kegyeit keresi a többi diák is. Ezzel szemben a ranglétra alsó fokán állókat kötelező megalázni, kigúnyolni.¹⁶ Aronson szerint a középiskolákban minimalizálni kell a zaklatást, a megalázást és a sértő viselkedést. Fontos célnak tartja még Aronson a fiatalok kudarctűrő képességének fejlesztését is, hogy abban az esetben, ha mégis megalázzák őket, képesek legyenek ezt feldolgozni és ne a legbrutálisabb megoldásokhoz folyamodjanak.¹⁷

b) Statisztikai adatok a gyermek és fiatalkorú bűnözés terén

A hazai adatok szerint 1985. évben 10.000 gyermekkorú lakos közül 16 követett el bűncselekményt, ez a számarány 2005-re már 23 főre növekedett. A gyermekkorú elkövetők többnyire az ország keleti megyéiből, így Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyéből és Borsod-Abaúj-Zemplén Megyéből kerülnek ki, ezen kívül még a fővárosban és környékén is jelentős a gyermekkorú elkövetők száma. A statisztikák az első bűncselekmény idejével kapcsolatban azt a negatív tendenciát tükrözik, hogy korábban az első bűncselekmény elkövetése az elkövetők 14. éves korára volt tehető, addig az újabb eredmények már az első bűncselekmény elkövetését korábbra, 12-13 éves korra teszik. Az elkövetők 87 %-a a fiúk közül kerül ki, és az életkori sajátosságok miatt gyakori a csoportos elkövetés. Az elkövetők többsége, 3/4-e, teljes családban él, de ezekben a családokban gyakori probléma a szülők munkanélkülisége. A gyermekkorúak által elkövetett cselekmények jelentős részét, 80 %-át, a vagyon elleni bűncselekmények - ezen belül is főként a lopások - teszik ki, emellett jellemző még a garázdaság, a testi sértés és a rablás is.¹⁸

A fiatalkorú bűnözés az 1980-as évek közepétől emelkedett. A nemek aránya a fiatalkorúaknál hasonló megoszlást mutat, mint a gyermekkorúaknál, itt az elkövetők 86,3%-a fiú és 13,7%-a lány.¹⁹ A 2010-es gyakorisági mutatók szerint a 14-18 év közöttiek kétszer nagyobb arányban vesznek részt a bűnözésben, mint a felnőttkorúak. A fiatalkorúak bűnelkövetési aktivitása különösen az erőszakos bűncselekmények elkövetésében mutat növekedést.²⁰ A lányok körében érdekes változás, hogy arányuk az elmúlt időben nőtt. Egyes kutatók (pl. Chesney-Lind vagy Belknap) ennek okát abban vélik felfedezni, hogy a 21. század beköszöntével a lányok probléma-megoldási módszereiben is változások következtek be. Régebbi időkben a lányok inkább magukban tartották sérelmeiket, ami a betegségek kialakulásához vagy az önpusztító életvitelhez vezetett. Napjainkban a nőkre is jellemzővé vált a külvilág felé fordított agresszió. A lányok bűnelkövetésben való részvételének

¹⁵ Domokos Andrea: i.m. 142.o.

¹⁶ Erre jó példa a Colorado állambeli Littletonban történt tragédia. 1999. április 20. napján két diák a Columbine-i középiskolában lövöldözni kezdett, 12 diákot és 1 tanárt megöltek, valamint 23 embert súlyosan megsebesítettek, végül önmagukkal is végeztek. A tragédia hátterében álló fontos tényező volt az, hogy mindkét elkövető az iskolai hierarchia alsó fokán állt. Ebben a középiskolában a lövöldözést megelőzően, különösen elmergesedett a kirekesztő, megalázó bánásmód a rangsor alacsonyabb fokába sorolt emberekkel szemben. Az iskola vezetői kivételeztek a zsarnokoskodó élsportolókkal és kegyetlenkedéseik felett is szemet hunytak. A bántalmazás és a megalázás ebben a középiskolában sokkal gyakoribb volt, mint máshol. (az eset részletes leírás lásd: Domokos Andrea: i.m. 142-143.o.)

¹⁷ Domokos Andrea i.m. 143.o.

¹⁸ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 530-531.o.

¹⁹ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 531-532.o.

²⁰ Domokos Andrea i.m.144-145.o.

magyarázatául szolgálhat az is, hogy a nők rájöttek arra, hogy az elismertséget és a tiszteletet erőszak útján tudják kivívni maguknak, valamint a bűnözésben való részvétel a hagyományos női sorssal szembeni lázadásként is értelmezhető.²¹ A fiatalkorú elkövetők több mint 2/3 része iskolai tanulmányokat folytat. A fiatalkorúak több mint egyharmad arányban már egyedül követik el a bűncselekményeket, a fennmaradó esetekben pedig hasonló korú vagy fiatal felnőtt társaikkal közösen. A fiatalok körében szintén a vagyoni elleni bűncselekmények vannak többségben, ezen belül a lopás, ennek körében pedig a betöréses lopás és a járműlopás. Jellemzőek még az iskolában elkövetett zsarolások és a rablás. *A rablások általában pénzre vagy könnyen értékesíthető vagyontárgyakra irányulnak, ilyen például a telefon, az ékszer vagy a divatos ruhák. Az elkövetés szubjektív okait tekintve elsődleges okként az anyagi haszonszerzés, a kalandvágy és az agresszivitás merül fel.* Objektív okként említhető meg a pillanatnyi pénzzavar és az alacsony jövedelem, és a rossz baráti környezet. A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények súlyosságuk foka szerint túlnyomórészt enyhébb illetve közepesen súlyos megítélésű bűncselekmények.²²

c) Kriminálpolitikai irányzatok

Az előbb említett statisztikai adatok első olvasatra elkeserítőnek tűnhetnek, de a helyzet ennél árnyaltabb, és nem olyan rossz, mint amilyennek látszik. Az Országos Kriminológiai Intézet 2009. év márciusában kiadott állásfoglalása²³ is tartalmazza azt a tényt, hogy a magyarok jelentős hányada úgy érzi, hogy az ország bűnözési helyzete rossz és közbiztonsága romlik. Ezzel szemben a bűnügyi statisztikai mutatók ennek ellenkezőjét tükrözik. Egyrészt az ismertté vált bűncselekmények számát tekintve a hazai bűnözési helyzet inkább javult, másrészt a garázda és erőszakos bűncselekmények körében valóban lassú növekedés figyelhető meg, de ez nem az elmúlt néhány év hozadéka, hanem az elmúlt húsz év velejárója. Végül az emberölések száma az elmúlt években több mint egyharmadával csökkent. Az állásfoglalásban írt eredmények ellenére a magyar társadalmat továbbra is a bizalmatlanság jellemzi. Gönczöl²⁴ szerint ez annak a hozadéka, hogy a *kapitalista országokhoz képest a posztoszocialista országokban a lakosság nagyobb jelentőséget tulajdonít a rendnek.* A rend iránti igényt pedig a bizalomhiány táplálja, mivel a rendszerváltás óta az emberek sem egymásban, sem a rendszerben nem bíznak. Ezzel összefüggésben nemcsak a bizalommal van baj, hanem hiányzik a szolidaritás, a mások segítségére való hajlandóság, itt az európai átlagnál alacsonyabb a társadalmi kapcsolattartás és a civil aktivitás is, valamint gyengéneke bizonyul a társadalmi befogadást és szolidaritást elősegítő intézmények hatékonysága.²⁵

A mai magyar társadalom megfeleltethető a Will Hutton féle „40-30-30” társadalomnak, amely a befogadóból a kirekesztő társadalomba való átmenetet jelenti.²⁶ Will Hutton definíciójában egy kisebbség tarthatja magát függetlennek attól, hogy szüksége legyen az állami ellátások igénybevételére. A középső csoport teljes munkaidős állásban van, folyamatos bizonytalanságnak kitéve. A társadalom további 30 százaléka alulfoglalkoztatott vagy munkanélküli, akik naponta megtapasztalják a peremre szorulás, és a kirekesztettség érzését. A nyugati államokban a Will Hutton féle modellel szemben a Galbraith féle

²¹ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 537.o.

²² Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 531-532.o.

²³ Országos Kriminológiai Intézet – Állásfoglalás a magyarországi bűnözés helyzetéről, az elkövetők etnikai hovatartozásának nyilvántartásáról és a „cigánybűnözésről” internetes elérési út: <http://www.okri.hu/content/blogcategory/26/52> letöltés dátuma: 2015. június 27.

²⁴ Gönczöl Katalin i.m.

²⁵ Gönczöl Katalin i.m.

²⁶ Gönczöl Katalin i.m.

„egyharmados-kétharmados” társadalom modellje dominál, amelynek lényege, hogy a kényelmesen élő többség elégedettsége áll szemben egy kisebbség nyomorával.²⁷

A rendszerváltást követően 1987 és 1997 között Magyarországon az ismertté vált bűncselekmények száma a három és félszeresére emelkedett és a bűnelkövetés szerkezete is átalakult. 1997-re a vagyon elleni bűncselekmények száma 60 %-ról 80 %-ra nőtt. Az ezredfordulót követően ez a növekedés megállt és az ismertté vált bűncselekmények szerkezete, az elkövetők és az áldozatok száma mára stagnálni látszik. A magyarországi bűnözés és a nyugat-európai bűnözés szerkezete között napjainkban már nincsenek jelentős különbségek, így hazánkban is nyomon követhető a globális felzárkózás folyamata a bűnözésben.²⁸

Az előbb említett általános bizalmatlanság hozadékaként is felfogható a „büntető populizmus” jelensége. Büntető populizmusról Gönczöl szerint akkor beszélhetünk, ha „*az uralkodó politikai elit a közvélemény nyomására hivatkozva a bonyolult társadalmi jelenségekre – különösen a bűnözésre és más ön- és közveszélyes deviáns magatartásokra – folyamatosan leegyszerűsítő, látványos és gyors sikereket ígérő módon reagál.*”²⁹

Az elmúlt néhány évben a büntetőpolitikában észrevehető volt, hogy a jogalkotási irányvonal a szigorítás felé tendált. Ezen folyamatot jól illusztrálják a közleműltben elfogadott törvények is.

Első állomásként említhető a közrend, valamint az igazságszolgáltatás működésének védelme érdekében szükséges törvénymódosításokról szóló 2008. évi LXXIX. törvény, amelynek 14. § (5) bekezdése akként módosította a Büntető törvénykönyvet, hogy a rablás előkészületét is büntetni rendelte, valamint 1. § (1) bekezdésében büntetni rendelte a testi sértés bizonyos formáinak előkészületét is. A 2008. évi LXXIX. törvény az előbbieken túlmenően számos egyéb módosítást is elrendelt, de most csak a köztudatban leginkább ismert bűncselekményekkel kapcsolatosakat emeltem ki. A 2008. évi LXXIX. törvény 1. §-ának indoklásában olvasható, hogy az utóbbi időben az erőszakos bűncselekmények elszaporodtak és a társadalmi agresszió növekedett.³⁰

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény bevezette az erőszakos többszörös visszaeső fogalmát.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról 2010. évi LVI. törvény 6. § -a megváltoztatta a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak fogalmát és a régi Btk. 230. § -át akként, hogy „230. § (1) A 229. § rendelkezései szerint büntetendő, aki az ott meghatározott cselekményt, közfeladatot ellátó személy ellen követi el.” A 230. § (2) bekezdése alapján pedig „aki a 229. § (1)-(3) bekezdés szerinti bűncselekményt a közoktatásról szóló törvényben meghatározott közfeladatot ellátó pedagógus, vagy a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazott sérelmére követi el, az (1) bekezdés esetén egy évtől öt évig, a (2) bekezdés esetén két évtől nyolc évig, a (3) bekezdés esetén öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” Ezen rendelkezésből is látható, hogy a jogalkotó a pedagógusokat fokozott védelemben részesítette. Ez a jogszabályváltozás összefüggésben állhat azzal a korábban már felvázolt tendenciával, hogy az iskolai erőszak napjainkban egyre elterjedtebb, és ez nemcsak a diákok egymással szembeni viselkedésében, hanem a diákok tanárokkal szemben tanúsított magatartásában is megnyilvánul. Ennek hátterében az oktatókkal szembeni tisztelet csökkenése állhat.

²⁷ Ferge Zsuzsa: A rendszerváltás nyertesei és vesztesei, s e változások strukturális hatása, internetes elérési út: <http://users3.ml.mindenkilapja.hu/users/szocmunka8/uploads/FergeZsuzsaarendszervltsnyerteseisvesztesei.doc> letöltés dátuma: 2015. június 27. 1. o.

²⁸ Gönczöl Katalin: i.m.

²⁹ Gönczöl Katalin: A „büntető populizmus” (Populizmus a kriminálpolitikában) Élet és Irodalom 2013. szeptember 6. internetes elérési út: <http://angelusz.elte.hu/sites/default/files/Buntetopop.pdf> letöltés dátuma: 2015. június 27.

³⁰ Domokos Andrea i.m.138.o.

A törvényalkotási folyamatból kiemelés érdemel még a közbiztonság javítása érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról szóló 2010. évi LXXXVI. törvény. Ezen jogszabály a régi szabálysértési törvényt (1999. évi. LXIX. törvény) széleskörűen módosította.

A fiatalkorúakhoz kapcsolódóan nem hagyható figyelmen kívül a Be. 2011. szeptember 1. napjával történő módosítása, amely megszüntette a fiatalkorúak ügyében eljáró bíróságok kizárólagos illetékességét és ezzel a fiatalkorúak ügyeire specializált bíráskodást is. Ennek következtében a jelenlegi bírósági rendszer csak korlátozott mértékben tudja biztosítani a fiatalok speciál-preventív kezelése érdekében alkalmazandó gyermekbarát igazságszolgáltatás elveinek megfelelő eljárást. A jogalkotó ezen módosítást a bíróságok közötti ügyteher egyenletesebb elosztásával indokolta. Ennek hátránya, hogy közben nem érvényesülnek a fiatalkorúak speciális igényei, Vaskuti András megfogalmazásában „ha minden bíró a fiatalkorúak bírója, akkor valójában egyik sem az.”³¹

A jogalkotási folyamat utolsó állomása a 2013. július 1. napán hatályba lépett, az új Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény. A téma szempontjából, ezen törvény 16. §-a bír a legnagyobb relevanciával, amely bizonyos bűncselekmények elkövetése esetén a büntethetőségi korhatárt 14. évről a 12. életévre szállította le. Ezen rendelkezés részletes elemzésére a későbbiekben kerül sor. A szigorítás felé tendáló jogalkotási folyamat egyik elemeként, itt annyit érdemes megemlíteni, hogy e rendelkezéssel szemben több szakmai szervezet is a szabályozás ellen érvelt, többek között az UNICEF és az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala. Ellenzésüket azzal indokolták, hogy a gyermekek ilyen fiatalon történő megbüntetése nem éri el a célját, és nem jelent visszatartó erőt, ugyanakkor megbélyegző jellege miatt jelentősen hátráltatja a gyermekek későbbi érvényesülését a társadalomban és további szocializációs gondokat okozhat a valós problémák megoldása helyett.³²

IV. A tizenkettedik életév betöltéséhez köthető lélektani sajátosságok

A tizenkettedik életév nemcsak a büntetőjog világában vízválasztó, hanem az ember testi és lélektani fejlődésében is. Ez magyarázatul szolgálhat arra, hogy a büntethetőségi korhatár leszállítása, miért éppen a tizenkettedik életév betöltésére esett.

A nemi érés folyamata a gyermekeknél három-négy évet vesz igénybe.³³ Ez a folyamat minden gyermeknél máskor kezdődik és fejeződik be. A nemek között is eltérések mutatkoznak, mert az érési folyamat a lányoknál rendszerint hamarabb, a fiúknál pedig később kezdődik. A nemi érés időpontja az utóbbi évszázadban előbbre tolódott. Egyes szakemberek szerint a nemi érés tizenhét évről általában a tizenegyedik életévre tolódott, mely nemekre bontva azt jelenti, hogy a lányoknál tíz és fél éves, míg a fiúknál tizenkettedik életévükre tehető.³⁴ Más szerzők viszont úgy gondolják, hogy a lányok nemi érése általában a tizenkettedik életév kilencedik hónapjától, fiúknál pedig tizennégy és fél éves kortól kezdődik.³⁵ Ebben az életszakaszban jellemző a gyermekek gyors növekedése és a nemi jellegek kialakulása. A testi változások a pubertás korú gyermekek lelkivilágára is hatással vannak, különösen a testképpel, az ellenkező neműekkel való kapcsolattal, az önértékeléssel

³¹ Kovács Krisztina: Fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációs nevelése – Speciálpreventív beavatkozások a szabadságvesztés alatt és azt követően, *De jurisprudentia et iure publico* VII. évfolyam, 2013/2. szám 4-5. internetes elérési út: <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2013-2-11.pdf> letöltés dátuma: 2015. június 27.

³² Kovács Krisztina: i.m.

³³ Atkinson, Rita L. – Atkinson, Richard C. – Smith, Edward E. – Bem, Daryl J. : *Pszichológia*, Budapest, Osiris-Századvég Kiadó, 1995. 92. o.

³⁴ Benesch, Hellmuth: *SH Atlasz Pszichológia*. Budapest, Springer Hungarica Kiadó, 1994. 291. o.

³⁵ Atkinson, Rita L. – Atkinson, Richard C. – Smith, Edward E. – Bem, Daryl J.: i.m. 93. o.

és a szülőkhöz való viszonyal összefüggésben. A korai érés a gyermekekből nemenként ellentétes lélektani hatásokat vált ki.³⁶

A fiúk ezen változásokat rendszerint előnyként értékelek, és önbizalmukra ez a folyamat jó hatással van, mivel így közelebb kerülnek ahhoz az ideálhoz, hogy a férfiaknak megjelenésükkel is erőt és magabiztosságot kell sugározniuk.

A lányoknál ezzel szemben a korai érés az elégedetlenség forrása, mivel ennek révén elveszítik a kor nőideáljához közelebb álló kislányos megjelenésüket. Ez a lányoknál depresszióhoz, bezárkózáshoz vezethet, melynek révén kerülnek a kapcsolatot a külvilággal és a szüleikkel is. A lányokra vonatkozó megállapítással összefüggésben érdemes visszatekinteni arra a statisztikai adatra, hogy a lányok bűnelkövetésben való részvétele növekedett. Ezt, amint korábban említettem, a szakirodalom azzal magyarázta, hogy a lányok már nem belülről emésztik magukat problémáik miatt, hanem a felgyülemlett agressziót ki is nyilvánítják a külvilág felé. Ha ez a tendencia a jövőben is fennmarad, akkor elképzelhető, hogy a korai érés okozta testi változások miatti depresszió már nem a bezárkózásban fog megnyilvánulni, hanem agresszív cselekedetek révén.

A büntethetőségi korhatár leszállításával összefüggésben a legfőbb problémát abban látom, hogy a jogalkotó egy igen kritikus életkort vont be a büntetőjogi szabályozásba. A *12-14 év közötti életkor egy olyan fejlődési szakasz, amely a nemeket tekintve büntetőjogi szempontból kedvezőtlenebb a lányok, mint a fiúk számára.* A lányoknál hamarabb kezdődik el a testi érés,³⁷ mint a fiúknál. Ezt a lányok többsége negatívumként éli meg, amely miatt hajlamosabbak depresszióra és szorongásra, valamint az önértékelésükre is kedvezőtlenül hat.³⁸ Ez a lelkiállapot hajlamosabbá teheti az érintetteket arra, hogy büntetendő cselekményeket kövessenek el.

V. A belátási képesség fogalma

A korábban részletesen felsorolt bűncselekményi körnél a 12. életév betöltése nem egyedüli feltétele a büntetőjogi felelősségre vonatóságnak. Ehhez társul még egy fontos kritérium, amely szerint a 12. életévét betöltött gyermeknek a bűncselekmény elkövetésekor rendelkeznie kell a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. Ezzel kapcsolatban problémát jelent az, hogy a Büntető Törvénykönyv nem definiálja, hogy mit értünk belátási képesség alatt. Morvacsik Ernő Emil szerint³⁹ a megkülönböztetési, belátási képesség azt jelenti, hogy valaki képes az erkölcsi és a jogrend szükségességének felismerését feltételező finomabb megkülönböztetéseket megtenni. Ezzel összefüggésben álláspontom szerint a 12-14 év közötti gyermekeknél elegendő az erkölcsi megkülönböztető képességre reflektálni, mivel egy gyermektől nem várható el, hogy a jogrend szükségességének felismerésére is képes legyen. Ha ezek után választ szeretnénk találni arra a kérdésre, hogy milyen fogalommal rokonítható a belátási képesség, akkor leginkább a pszichológia tudományában használatos kifejezésekre támaszkodhatunk. A pszichológia az erkölcsi fejlődésben három fokozatot különböztet meg, amelyek közül a legmagasabb szint az *autonóm moralitás* szintje, amikor a normák belsővé válnak, és a gyermekekben kifejlődnek az individuális lelkiismereti alaptörvények.⁴⁰ Ezzel összefüggésben problémát jelenthet az, hogy amíg a testi fejlődés minden egészséges emberben végbemegy, addig van olyan gyermek, aki felnőtt korára sem jut el az erkölcsi fejlettség e legmagasabb szintjére.

³⁶ Atkinson, Rita L. – Atkinson, Richard C. – Smith, Edward E. – Bem, Daryl J.: i.m. 92-93. o.

³⁷ Benesch, Hellmuth: i.m. 291. old.

³⁸ Atkinson, Rita L – Atkinson, Richard C. – Smith, Edward E. – Bem, Daryl J.: i.m. 93-94. o.

³⁹ Köhalmi László: A büntethetőségi korhatár kérdése. 8. old. Internetes hivatkozás: <http://jesz.ajk.elte.hu/kohalmi53.pdf>

⁴⁰ Benesch, Hellmuth: i.m. 289. o.

Figyelembe véve azt, hogy a belátási képesség fogalma leginkább az pszichológiában használt fogalmakkal rokonítható, így véleményem szerint annak eldöntése, hogy a gyermek a cselekmény elkövetésekor rendelkezett-e a szükséges belátási képességgel, olyan ténykérdés, amelyben szakértőnek kell állást foglalnia.⁴¹

A belátási képességgel összefüggésben érdemes megfigyelni azt, hogy ez nem tekinthető egyedi jelenségnek. Más országok büntetőjogában is rábukkanhatunk a belátási képességgel rokon jogintézményekre. Így például a bolgár büntetőkódex szerint a 14-18 életév közötti büntetőjogi felelősségre vonatósághoz szükséges a megfelelő felismerési és cselekvésirányítási képesség, a román Btk. szerint pedig a 14-16. életév között a megfelelő ítélőképesség.⁴²

VI. A szabályozással érintett bűncselekmények közös jellemzői

A Büntető Törvénykönyv 16. §-ban szabályozott bűncselekményekkel összefüggésben elmondható az, hogy az itt szereplő bűncselekmények jogi tárgya olyan védett értékeket céloz meg, amelyek az általános erkölcsi felfogás szerint is védett érték tekintendők. Gondolok itt arra, hogy az emberölés és az erős felindulásban elkövetett emberölés védett jogi tárgya az emberi élet. A testi sértés jogi tárgya a testi épség, és az egészség. A rablás és a kifosztás esetén védett jogi tárgy egyrészt a tulajdonjog, másrészt a személyi szabadság.⁴³ A lopás és az ölés olyan tilalmak, amelyekkel az általános élettapasztalat szerint egy kisgyermek is tisztában van. *Ennek ellenére nem tartom indokoltnak a 12. életévét betöltött gyermekek büntethetőségének nyilvánítását abban az esetben, ha belátási képességgel rendelkeznek. Ennek magyarázatát abban látom, hogy a jogalkotó olyan eseteket szabályoz, amelyek kivételesek, előfordulások rendkívül ritka.* Amint a korábban hivatkozott statisztikák is kimutatták, a gyermek és fiatalkorúak által elkövetett cselekmények túlnyomó többsége büntetőjogi szempontból enyhébb, vagy közepesen súlyos megítélésű bűncselekményeket foglal magában. Ezzel szemben a Btk. 16. § olyan bűncselekményeket említ, amelyek a súlyosabb megítélésű bűncselekmények körébe sorolhatóak. A fentebb bemutatott statisztikák tükrében a rablást és a testi sértést tartom olyan bűncselekménynek, amelyek ezen elkövetői körnél egyáltalán előfordulhatnak.

VII. Záró gondolatok

A büntetőjogi korhatár leszállítása, olyan jogalkotói döntés volt, amely a jogászok körét a mai napig megosztja. Véleményem szerint a leszállítás nem volt indokolt, ennek okait az előző pontban már bővebben is kifejtettem. Másrészt az szabályozás további bizonytalanságokat eredményezett. A bizonytalanság abból fakad, hogy a törvényalkotó nem alkotta meg a belátási képesség fogalmát, amely egy olyan kardinális kérdés eldöntésénél, mint a büntetőjogi felelősségre vonhatóság, nem lenne megengedhető, mivel így a jogalkalmazó számára is kérdés marad, mi alapján kell valakit belátási képességgel rendelkező személynek tekinteni. A statisztikákat alapul véve nemcsak azt a szempontot kell figyelembe venni, hogy a fiatal- és gyermekkorúak bűnelkövetésben való részvétele növekedett, hanem azt is, hogy a bűnelkövetés még a többszörös illetve intenzív elkövetők életpályáját tekintve is általában egy időben jól körülhatárolható életszakaszra jellemző, és a

⁴¹ Siket Zsuzsanna: *Ténykérdés vagy jogkérdés a belátási képesség szakértői vizsgálata*. in. Stipta István (szerk.), Doktoranduszok Fóruma: Miskolc, 2013. november 7., Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. 2014, 251-256. o.

⁴² Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, HVG Orac Kiadó, Budapest, 2008. 163. o.

⁴³ Csemáné Váradi Erika – Görgényi Ilona – Gula József – Lévay Miklós – Sántha Ferenc: *Magyar büntetőjog – különös rész* 2. kötet, Complex Kiadó, Budapest, 2006. 446., 450. o.

felöltté válással be is fejeződik (Csemáné Váradl, 2001.).⁴⁴ Az előbbi megállapításból levonva a konzekvenciát a gyermek és fiatalkorú elkövetők felnött korba lépve többnyire „kinövök” a bűncselekmények elkövetését. Ezzel szemben a gyermekkorban bekövetkező büntetőjogi felelősségre vonás olyan káros hatással lehet a büntetéssel érintettek önértékelésére, amely további életüket is negatív irányban befolyásolhatja.

⁴⁴ Kriminológia – Szakkriminológia: i.m. 532. o.